

ارزیابی برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در کتاب‌های درسی دوره سوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تحول نظام سلامت

محمد عظیمی (PhD)^{۱*}

۱- گروه آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، ایران

دریافت: ۹۸/۱۲/۵، اصلاح: ۹۸/۱۲/۲۰، پذیرش: ۹۸/۱۲/۲۷

خلاصه

سابقه و هدف: انتخاب رفتارهای سالم در دوره ابتدایی از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در کتاب‌های درسی دوره سوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های تحول نظام سلامت است.

مواد و روش‌ها: نوع مطالعه توصیفی و روش مورداستفاده تحلیل محتوا با بهره‌گیری از تکنیک آنتروپی شانون بود. محتوای طرح از نظر پاسخگو (متن کتب دوره سوم ابتدایی) و دوازده مؤلفه اصلی و ۵۸ مؤلفه فرعی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت موردبررسی قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج تحلیل محتوای آنتروپی شانون نشان داد که بررسی کل ۶ کتاب پایه سوم ابتدایی مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۶۴۵ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به معلولیت با ۷ فراوانی است. از مجموع ۲۴۱۵ فراوانی مؤلفه‌های سلامت در کتاب پایه سوم ابتدایی، ۳۹ مورد به سلامت جسم، ۴۵۶ مورد به سلامت تغذیه، ۶۰ مورد به سلامت محیط، ۵۴ مورد به سلامت محیطزیست، ۲۹۵ مورد به سلامت خانواده، ۴۱ مورد به حوادث ایمنی، ۵۳۹ مورد به تحرک بدنی، ۶۴۵ مورد به سلامت روانی، ۱۲ مورد به پیشگیری از رفتارهای پرخطر، ۱۹ مورد به کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها، ۷ مورد به معلولیت، ۲۴۸ مورد به بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه، اشاره شده است.

نتیجه‌گیری: یافته‌های حاصل نشان می‌دهند در بین مؤلفه‌های سلامت در کتب پایه سوم دوره ابتدایی مؤلفه‌های سلامت تغذیه و سلامت روانی بیشترین ضریب اهمیت و مؤلفه معلولیت‌ها دارای کمترین ضریب اهمیت می‌باشد. لذا آموزش مؤلفه‌های بهداشتی در مدارس با مدیریت، برنامه‌ریزی، آموزش و توجه به نوع تغذیه و رفتارهای بهداشتی دانش‌آموزان انجام‌پذیر است و عدم توجه به آن نه تنها به دانش‌آموزان بلکه به جامعه آسیب وارد می‌کند.

واژه‌های کلیدی: آموزش بهداشت، ارتقای سلامت، ارزیابی، تحول نظام سلامت، دوره سوم ابتدایی.

مقدمه

سلامت به‌عنوان یک ارزش فردی و اجتماعی، بر طبق اساسنامه سازمان جهانی بهداشت و از دیدگاه همه ملت‌ها و نزد همه مکاتب، یکی از مهم‌ترین و ابتدایی‌ترین حقوق و نیازهای بشر تلقی شده است و دست یافتن به بالاترین سطح آن از اهداف اجتماعی و ملی تمامی دولت‌ها به حساب می‌آید (۲-۱) هر کشوری برای دستیابی به اهداف بهداشتی مورد انتظار خود اقداماتی را در سطح ملی پیش‌بینی می‌کند و با ترسیم چشم‌اندازهای آینده، بررسی و شناسایی نیازهای بهداشتی خود، تعیین چالش‌های این حوزه، تدوین راهبردها و رویکردهای کلان و روش‌های اجرایی به طراحی برنامه‌های عمل اقدام می‌کند (۳-۴) در چشم‌انداز ۲۰ ساله، ما می‌خواهیم رتبه یک تولید دانش و توسعه خدمات سلامت را در منطقه دست پیدا کنیم. برای اینکه بتوانیم این کار را در بعد دانش انجام دهیم، باید نظام آموزشی و پژوهشی پویا و تمام‌وقتی داشته باشیم و برای اینکه بتوانیم در حوزه سلامت، خدمات را به‌صورت ساماندهی شده توزیع کنیم، باید نظام سطح‌بندی و ارجاع را پیاده کنیم (۵-۶). از جمله مسائل مهم و کلیدی در هزاره سوم، مبحث سلامت می‌باشد و آموزش سلامت اثربخش، از محوری‌ترین موضوعات سازمان بهداشت جهانی مطرح شده است (۷). مدارس محیطی ایده‌آل برای ارتقا سطح

سلامت هستند و می‌تواند یک بستر مناسب برای یادگیری و تمرین رفتارهای مثبت بهداشتی فراهم آورند (۸). کودکان بخش زیادی از وقت خود را در مدرسه صرف می‌کنند در نتیجه مدارس پتانسیل اینکه یک دامنه پر قدرت نفوذ بر سلامت کودکان باشند را دارا هستند (۹). تلاش برای جلوگیری از رفتارهای آسیب‌رسان سلامت بهتر است که در سنین پایین‌تر شروع شود تا در بزرگسالی مجبور به تلاش برای تغییر عادت‌های تثبیت‌شده نشود (۱۰). مدارس می‌توانند نقش بسیار مهمی در بهبود سلامت کودکان که در نتیجه منجر به تبدیل شدن آن‌ها به بزرگسالان سالم خواهند شد بازی کنند. کودکان و نوجوانان به‌طور کلی پنج روز در هفته و از نظر تقویمی بیشتر طول سال در مدرسه حضور دارند. علاوه بر مهارت‌های آکادمیک دانش‌آموزان هم‌چنین انتظارات فرهنگی و مهارت‌های اجتماعی که رفتارهای بهداشتی را به شکلی قوی تحت تأثیر قرار می‌دهند یاد می‌گیرند (۱۱). آموزش بهداشت بخشی جدایی‌ناپذیر از برنامه آموزش و پرورش برای همه دانش‌آموزان است. برنامه‌های درسی آموزش بهداشت باید نمایشگر دانش ضروری، نگرش و مهارت‌ها باشند. برنامه آموزش بهداشت جامع برای ارتقاء زندگی سالم و تضعیف رفتارهای بهداشتی پرخطر در میان همه دانش‌آموزان

* مسئول مقاله: دکتر محمد عظیمی

تلفن: ۹۸-۹۱۴۵۹۶۰۲۶۵

آدرس: اردبیل، خیابان تربیت معلم، دانشگاه فرهنگیان

که بیان گردید برای ایجاد تغییر و تحول و به منظور جلوگیری از بیماری‌ها و ارزش قائل شدن به بهداشت و سلامت نیروی انسانی کارآمد که مدنظر طرح تحول بنیادین و طرح تحول نظام سلامت است بایستی به آموزش روش‌های بهداشت به اقشار مختلف جامعه به‌ویژه دانش آموزان در سنین پایین توجه وافر نمود. از آنجایی که نظام مدرسه تأثیری مستقیم بر کودکان و نوجوانان و تأثیر غیرمستقیم بر بزرگسالان دارد، به نظر می‌رسد استفاده بهینه از آموزش بهداشت در دوره دبستان یکی از سهل‌الوصول‌ترین راه‌های آموزش عمومی به مردم است.

همان‌طور که Buschner (۲۰۱۳) بیان می‌کند نگرش‌های بهداشتی که در دوران کودکی شکل می‌گیرند مادام‌العمر و تغییرناپذیر هستند و در این راستا گنجاندن مفاهیم پایه و عمیق بهداشت و سلامت در اسناد بالادستی و به تبع آن دروس مقاطع تحصیلی باعث می‌شود که دانش آموزان از ابتدا و در زمان تکوین و شکل‌گیری شخصیت اجتماعی‌شان به‌عنوان شهروندان آینده، رعایت بهداشت و ارتقای سلامت را به‌عنوان یک مسئولیت انسانی و اخلاقی در وجود خود نهادینه کنند. پس آشکار است که موفقیت در تربیت بهداشت دانش آموزان در مدارس بدون تدوین برنامه‌ای به‌منظور افزایش سواد سلامت آن‌ها در دوره ابتدایی میسر نخواهد بود. پس آشکار است که موفقیت در تربیت بهداشت دانش آموزان در مدارس بدون تدوین برنامه‌ای به‌منظور افزایش سواد سلامت آن‌ها در دوره ابتدایی شدنی نخواهد بود (۲۹).

از آنجاکه پژوهش حاضر نیز بر چند مؤلفه و شاخص گوناگون متمرکز بود و پایه سوم دبستان به انتقال به دوره دوم دبستان (چهارم، پنجم و ششم ابتدایی) مهم‌ترین دوره در تکوین شخصیت دانش آموزان به شمار می‌رود. اگر به‌درستی و با همکاری دست‌اندرکاران اعمال شود، می‌تواند نظریه فوق را محقق سازد. در واقع دوره ابتدایی، دوره‌ای از تحصیل است که اساس دوره‌های بالاتر آموزشی و تجربیات دانش آموزان می‌باشد (۳۰). به عبارتی، پایه سوم ابتدایی مهم‌ترین دوره تحصیلی و انتقال در تمامی نظام‌های آموزش و پرورش جهان، در دوره ابتدایی است؛ زیرا بیشترین شکل‌گیری شخصیت و رشد همه‌جانبه فرد، در این دوره صورت می‌گیرد. دوره ابتدایی، در رشد مفاهیم و معانی امری که کودک در زندگی با آن‌ها مواجه است، نقش مهمی بر عهده دارد. پایه سوم دوره ابتدایی، تداوم بخش تکوین شناختی، زیستی و اجتماعی کودک می‌باشد و دوره‌ای است که در آن، فرصت و موقعیت مناسبی برای تحصیل، تربیت و یادگیری شیوه ارتباط صحیح با دیگران برای کودک فراهم می‌گردد و استعداد‌های هر کودک به‌تدریج شکوفا می‌شود (۳۱).

بنابراین، نظام‌های آموزشی به‌ویژه پایه سوم ابتدایی، نقش بسزایی در شکل‌دهی یک جامعه سالم با افراد سالم خواهد داشت. به همین خاطر، مدارس باید دانش آموزان را درگیر فعالیت‌ها و محتوایی نمایند که باعث افزایش آشنایی آن‌ها نسبت به سلامت، بیماری و مفاهیم مرتبط با آن گردند؛ زیرا بسیاری از مشکلاتی که در ارتباط با سلامتی در سنین بالاتر رخ می‌دهد، همگی به دوره‌های قبل بازمی‌گردد. لذا طراحی الگو و برنامه‌ریزی به‌منظور افزایش آموزش، اصلاح رفتارهای بهداشتی نامطلوب و ایجاد و حفظ رفتارهای ارتقا‌دهنده سلامت در دانش آموزان دوره دبستان امری اجتناب‌ناپذیر است؛ بنابراین هدف این پژوهش آن است که محتوای کلیه کتب دوره سوم ابتدایی در آموزش و پرورش را بر اساس مفروضه‌های نظام سلامت تحلیل و میزان و حضور هر یک را بررسی کند.

طراحی شده است (۱۲). تا کودکان در مورد حفظ سلامت خود مسئولانه عمل کنند، آموزش بهداشت پایه و اساس ترویج سلامت است که به‌عنوان یکی از اجزای ارتقای بهداشت مدارس محسوب شده و بخش مهم اجزای دیگر نیز محسوب می‌شود (۱۳). با توجه به تأکید منشور Ottawa بر آموزش به‌عنوان پیش‌نیاز سلامت، سازمان جهانی بهداشت مدارس مروج سلامت را بر اساس منشور اوتاوا تعریف کرده است که در آن بر برنامه جامع آموزش سلامت در مدارس و مشارکت والدین و جامعه در برنامه‌های ارتقای سلامت در مدارس به‌عنوان اجزایی از آن تأکید گردیده است (۱۴، ۱۵).

دانش آموزان گروه هدف مناسب برای آموزش بهداشت و برنامه‌های ارتقاء سلامت هستند زیرا بسیاری از رفتارهایی که مربوط به علل اصلی مرگ‌ومیر و ابتلا، در دوره ابتدایی توسعه و یا تقویت می‌یابد. این رفتارها شامل استفاده از دخانیات، الکل و مواد دیگر، فعالیت جنسی محافظت نشده، رژیم غذایی نامناسب، عدم فعالیت جسمانی و رفتارهایی که به‌طور غیرعمدی منجر به جراحات و خشونت می‌شود این رفتارهای بهداشتی می‌تواند توسعه بیماری‌های قلبی عروقی، سرطان و دیابت که در حال حاضر از علل عمده زودرس مرگ و ناتوانی در ایالات‌متحده و جهان غرب است را تحت تأثیر قرار دهد (۱۶)؛ و بر اساس داده‌های ثبت مرگ معاونت سلامت عوامل مذکور در ایران نیز جزو ۱۰ علت اصلی مرگ می‌باشد (۱۷).

بیشتر شواهد نشان می‌دهند که بسیاری از این رفتارها تعیین گره‌های مشابه دارند که این مسئله فرصت‌هایی برای برنامه‌های یکپارچه که رفتارهای چندگانه را مخاطب قرار می‌دهند فراهم می‌کند. با این حال، بیشتر برنامه‌های ارتقاء سلامت دانش آموزان تنها یک دامنه رفتاری را مخاطب قرار می‌دهند (۱۸). رضمانلی به نقل از Colby نقش مدارس را در کسب آموزش و بهداشت مرتبط و وابسته توصیف کرده است و مدارس را یکی از راه‌های همگانی و مطلوب که دستیابی به این دو هدف را فراهم آورده و از تسهیلات، کارکنان و نظام کارآمد برای حفظ و تقویت بهداشت جوامع برخوردار هستند توصیف می‌کند (۱۹). تأثیر مداخله آموزشی بر آگاهی، نگرش و رفتار دانش آموزان در خصوص فعالیت جسمانی، رفتارهای تغذیه‌ای و بهداشت جنسی، سلامت ذهنی، مصرف مواد و سیگار و خشونت در مطالعات انجام‌شده در ایران و سایر مطالعات مورد تأیید قرار گرفته است (۲۵-۱۹).

لذا مدرسه محلی است منحصربه‌فرد که می‌توان مهارت‌ها و شیوه‌های زندگی سالم را به کودکان آموخت و از مشکلات بهداشت و سلامت در حال و آینده پیشگیری کرد. این تفکر و نگرش سلامت دانش آموزان حتی در قوانین مختلف ملی و بین‌المللی لحاظ شده است (۲۶-۲۷). همچنین بررسی تطبیقی دانش آموزان ایران با چهار کشور ژاپن، استرالیا، فرانسه، ترکیه به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌های چاقی، تغذیه، سیگار، بهداشت دهان و دندان، بیماری‌های مقاربتی و رفتارهای پرخطر در ایران رو به افزایش است. نکویی مقدم و همکاران نیز (۱۳۸۹) در پژوهش خود بیان کردند که محتواهای کتاب‌های موجود در زمینه آموزش‌های بهداشت در توانایی و نگرش‌های دانش آموزان تأثیری نداشته و دانش آموزان از مهارت کافی برخوردار نبوده‌اند و برای دانش آموزان سودمند نبوده است (۲۸).

بنابراین بر اساس، ناکارآمدی روش‌های مرسوم، پایین بودن سطح سواد سلامتی معلمان، ناکارآمد بودن محتوای کتاب‌های درسی موجود لزوم تغییر آن و استفاده از شیوه‌های آموزش اثربخش آموزش بهداشت نمود بیشتری پیدا می‌کند. همان‌طور

مواد و روش‌ها

این تحقیق در سال ۱۳۹۷ و با استفاده از روش تحلیل محتوای کمی انجام شده است. واحد تحلیل صفحات (متون، پرسش‌ها، تمرین‌ها و تصاویر) بود. برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود. از جمله این مراحل می‌توان سه مرحله که توسط عبادی و همکاران مطرح شده را ذکر نمود:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده‌سازی و سازمان‌دهی)

۲- بررسی مواد (پیام)

۳- پردازش نتایج

کانون توجه این پژوهش بر مرحله سوم تحلیل محتوا یعنی پردازش داده‌های جمع‌آوری شده از پیام می‌باشد. یعنی پس از رمزگذاری پیام و مقوله‌بندی آن، اطلاعات به دست آمده تحلیل شدند (۳۲). امروزه، فنون بسیاری در این خصوص ارائه شده است که اساس آن‌ها بر درصدگیری از فراوانی مقوله‌ها می‌باشد. این دسته از فنون دارای مشکلات ریاضی خاص خود می‌باشند که نتایج آن‌ها را کم اعتبار خواهد کرد. در این پژوهش تلاش شده است از روش جدیدی که برگرفته از نظریه سیستم‌هاست، برای پردازش نتایج استفاده شوند. این روش "آنتروپی شانون" می‌باشد که پردازش داده‌ها را در بحث تحلیل محتوا با نگاه جدید و به صورت کمی و کیفی مطرح می‌کند.

بر اساس این روش تحلیل داده‌ها، در تحلیل محتوا بسیار قوی‌تر و معتبرتر عمل می‌کند. آنتروپی در تئوری اطلاعات، شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که به وسیله، یک توزیع احتمال بیان می‌شود. بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور است، محتوای طرح از نظر پاسخگو (کتاب دوره سوم ابتدایی) و دوازده مؤلفه اصلی و ۵۸ مؤلفه فرعی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت مورد بررسی قرار گرفت.

مفروضه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت دارای ۱۲ جز ۱- سلامت جسم (Physical Health) (سیستم‌های بدن، چرخه حیات، مراقب از اندام) ۲- سلامت تغذیه (Nutritional Health) (آشنایی با مواد غذایی، نیازهای تغذیه‌ای، پایش رشد، الگوی تغذیه‌ای، بهداشت مواد غذایی، پوشش گیاهی، پوشش جانوری، انرژی) ۳- سلامت محیط (Environmental Health) (بهداشت آب، بهداشت هوا، بهداشت خاک) ۴- سلامت محیط زیست (Environmental Health) (آلودگی صوتی، زباله و دفع آن، مبارزه با بندپایان و جوندگان، فاضلاب و دفع بهداشتی) ۵- سلامت خانواده (Family Health) (جمعیت، سلامت نوجوان، مراقبت از کودکان، مراقبت‌های دوران بارداری، مراقبت، روابط خانوادگی) ۶- حوادث ایمنی (Health Safety Events) (پیشگیری از حوادث در منزل، پیشگیری از حوادث در مدرسه، پیشگیری از حوادث در جامعه، مقابله با بلایای طبیعی، کمک‌های اولیه بهداشت محیط کار) ۷- تحرک بدنی (Physical Activity) (اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام، انواع ورزش ایمنی و قوانین آن، اهمیت بازی و انواع آن، مهارت‌های حرکتی، حرکات اصلاحی، مواد نیروزا، بهداشت و تغذیه ورزشی) ۸- سلامت روانی (Mental Health) (شناخت خود و عزت‌نفس، احساسات و عواطف، تصمیم‌گیری، برقراری ارتباط، تفکر نقاد، روابط همسالان) ۹- پیشگیری از رفتارهای پرخطر (Prevention Of High-Risk Behaviors) (عادات ناسالم، اعتیاد، مواد مخدر و انواع آن، اثرات سیگار بر بدن، خشونت، ایدز) ۱۰ -

کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها (Disease Control and Prevention) (سلامت و بیماری، مراقبت از بیمار، آشنایی با بیماری‌ها) ۱۱- معلولیت (Disability) (اهمیت معلولیت، انواع معلولیت، پیشگیری از معلولیت) ۱۲- بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه (Public Health and School Health) (فعالیت‌های مدرسه و محله، عوامل اجتماعی بهداشت عمومی، سلامت فردی، سلامت تغذیه‌ای) است (۳۳). روایی مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت با استفاده از نظرات متخصصان حیطه سلامت و برنامه درسی سنجیده شده است. برای اطمینان از صحت و درستی از نتایج تحلیل‌ها، اسناد بالادستی علاوه بر محقق؛ توسط شش نفر دیگر که متخصص در زمینه‌ی آموزش بهداشت بودند نیز مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته و به منظور برداشت یکسان از فرم تحلیل محتوا، همکاران پژوهش در ارتباط با آموزش بهداشت، مؤلفه‌های آن و واحدهای تحلیل با یکدیگر هماهنگ شدند.

در ابتدا پیام‌ها بر حسب مقوله‌ها به تناسب هر پاسخگو در قالب فراوانی شمارش می‌شود. بر اساس داده‌های جدول فراوانی مراحل زیر به ترتیب انجام می‌شود.

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی باید بهنجار شوند که برای این کار از این رابطه استفاده شد:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$$

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله را محاسبه کرده و در ستون‌های مربوط قرار داده شد و برای این منظور از رابطه زیر استفاده شد:

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [p_{ij} \ln p_{ij}] \quad (i=1, 2, 3, \dots, m, j=1, 2, \dots, n)$$
$$k = \frac{1}{\ln M}$$

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی نشانگرها، ضریب اهمیت هر یک از نشانگرها محاسبه شد. هر نشانگری که دارای بار اطلاعاتی بیشتری بود از درجه اهمیت W_j بیشتری برخوردار گشت.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

لازم به ذکر است، در محاسبه J_E مقادیر J_{IP} که برابر صفر باشد به دلیل بروز خطا و جواب بی‌نهایت در محاسبات ریاضی با عدد بسیار کوچک 0.00001 جایگزین شده است. J_W شاخصی است که ضریب اهمیت هر مقوله را در یک پیام، با توجه به شکل پاسخگوها، مشخص می‌کند. از طرفی با توجه به بردار W ، مقوله‌های حاصل از پیام را نیز رتبه‌بندی کرده‌ایم (۳۴).

در این پژوهش سعی شد مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون کتب دوره سوم ابتدایی آموزش بررسی شود. به نظر هیروشی (۱۳۹۱) عادات مربوط به بهداشت و سلامت باید از همان دوره‌های اولیه زندگی شروع شود تا از بروز بسیاری از بیماری‌ها و ناتوانی‌های جسمی و روحی جلوگیری کند.

برای رسیدن به این هدف باید از اصول و آموزش‌های لازم در قوانین تصویب و در قالب آن به افراد آموزش داده شود. در این پژوهش ۱۲ مؤلفه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در نظر گرفته شد که طبق مطالعات پیشین هر یک از این مؤلفه‌ها طی فرایند شاخص‌سازی شامل خرده مؤلفه‌هایی می‌شوند که در جدول

به دست آمده برحسب هر مؤلفه تهیه گردیده و بر اساس مرحله اول روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده درآمده‌اند. سپس بر اساس مرحله دوم روش آنتروپی شانون مقدار عدم اطمینان داده‌های حاصل از جداول مذکور به ترتیب در جداول آورده می‌شوند؛ و بعد بر اساس مرحله سوم روش آنتروپی شانون ضریب اهمیت اطلاعات به دست می‌آید. تا بدین طریق مشخص شود که به‌طور کلی بیش‌ترین میزان توجه و اهمیت به کدام مؤلفه تعلق دارد.

جدول فوق نشان می‌دهد که از بررسی کل ۶ کتاب پایه سوم ابتدایی مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی با ۶۴۵ مورد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به معلولیت با ۷ فراوانی است؛ و از مجموع ۲۴۱۵ فراوانی مؤلفه‌های سلامت در کتاب پایه سوم ابتدایی، ۳۹ مورد به سلامت جسم، ۴۵۶ مورد به سلامت تغذیه، ۶۰ مورد به سلامت محیط، ۵۴ مورد به سلامت محیطزیست، ۲۹۵ مورد به سلامت خانواده، ۴۱ مورد به حوادث ایمنی، ۵۳۹ مورد به تحرک بدنی، ۶۴۵ مورد به سلامت روانی، ۱۲ مورد به پیشگیری از رفتارهای پرخطر، ۱۹ مورد به کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها، ۷ مورد به معلولیت، ۲۴۸ مورد به بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه، اشاره شده است.

زیر ارائه شده‌اند. برای تدوین مؤلفه‌ها و شاخص‌های این پژوهش، از مطالعات پژوهشی حلم سرشت و دل پیشه (۱۳۸۸)؛ شاه‌حسینی (۱۳۹۵)؛ شادروزی (۱۳۹۴)؛ اسکندری (۱۳۹۴)؛ Jamison (2001); Ackerman (2004); Lasson (2003) و... استفاده شد. البته از آنجاکه تاکنون پژوهشی به‌طور مستقل آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون کتب دوره سوم ابتدایی را بررسی نکرده است، برای تهیه مؤلفه‌ها و شاخص‌های پژوهش از تحقیقات مختلف پیشین در زمینه‌ی مای مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر، آرای پزشکان، کارشناسان بهداشت و کتاب استفاده شد. پس از مشخص شدن شاخص‌های اندازه‌گیری مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت، اطلاعات بر اساس مدل آنتروپی شانون جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شدند و بر اساس همین مدل، میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در متون دروه سوم ابتدایی بررسی شد.

یافته‌ها

از یافته‌های این پژوهش شامل تحلیل کمی و کیفی متون کلیه کتب دوره سوم ابتدایی بر اساس مؤلفه‌های نظام سلامت می‌باشد. ابتدا مجموعه فراوانی‌های

جدول ۱. توزیع فراوانی توجه به مفروضه‌های سلامت در کتب پایه سوم ابتدایی

مؤلفه‌ها	کتاب							فراوانی		
	شاخص	خرده شاخص	ریاضی	علوم	قرآن	فارسی	مطالعات		هدیه‌های آسمان	مجموع هر خرده فراوانی
سلامت جسم	سیستم‌های بدن	۰	۰	۶	۰	۰	۴	۰	۱۰	۳۹
	چرخه حیات	۵	۷	۰	۱	۰	۴	۰	۱۷	
	مراقبت از اندام	۰	۳	۳	۱	۳	۰	۵	۱۲	
سلامت تغذیه	آشنایی با مواد غذایی	۶۰	۱۱	۰	۰	۰	۲	۰	۷۳	
	نیازهای تغذیه‌ای	۸۴	۵	۷	۱	۰	۲	۱	۱۰۰	
	پوشش گیاهی	۰	۴	۰	۰	۱	۴	۰	۹	
	پوشش جانوری	۰	۴	۰	۰	۰	۱	۶	۱۱	۴۵۶
	انرژی	۷	۳	۳	۰	۳	۱	۰	۱۴	
	پایش رشد	۳۰	۹	۹	۹	۳۵	۱	۶۵	۱۴۹	
	الگوی تغذیه‌ای	۸	۱۰	۳	۳	۵۰	۱	۱۶	۸۸	
بهداشت مواد غذایی	۱	۱۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱۲		
سلامت محیط	بهداشت آب	۰	۲	۲	۱	۲۳	۰	۴	۳۰	۶۰
	بهداشت هوا	۰	۰	۱	۱	۹	۱	۱۰	۲۲	
	بهداشت خاک	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۷	۸	
سلامت محیطزیست	آلودگی صوتی	۰	۰	۰	۰	۲۱	۱	۰	۲۲	
	زباله و دفع آن	۰	۰	۰	۰	۲۱	۴	۴	۲۹	۵۴
	مبارزه با بندپایان و جوندگان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
	فاضلاب و دفع بهداشتی	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۰	۳	
سلامت خانواده	جمعیت	۱۲۴	۰	۰	۰	۳	۲	۳۹	۱۶۸	۲۹۵
	سلامت نوجوان	۰	۰	۰	۲	۴	۰	۰	۶	

مؤلفه ها	کتاب							مراقبت از کودکان	
	مراقبت‌های دوران بارداری	مراقبت روابط خانوادگی	۱	۴	۱	۰	۲		
شاخص	خرده شاخص	ریاضی	علوم	قرآن	فارسی	مطالعات	هدیه‌های آسمان	مجموع هر خرده فراوانی	مجموع فراوانی شاخص
مراقبت از کودکان	پیشگیری از حوادث در منزل	۰	۲	۰	۰	۴	۰	۶	۲۱
	پیشگیری از حوادث در مدرسه	۰	۳	۰	۰	۱	۰	۴	۰
	پیشگیری از حوادث در جامعه	۰	۱	۴	۱۱	۷	۱	۲۴	۱۳
	مقابله با بلایای طبیعی	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۱۰۰
مراقبت‌های دوران بارداری	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	۲	۱	۰	۰	۲	۰	۵	۵
	اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام	۰	۲	۲	۲	۴	۷	۱۷	۷
	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن	۶	۴	۰	۰	۱	۰	۱۱	۰
	اهمیت بازی و انواع آن	۰	۳	۰	۳	۲	۰	۸	۰
تحرك بدنی	مهارت‌های حرکتی	۴۸۲	۳	۰	۰	۰	۸	۴۹۳	۴۱
	حرکات اصلاحی	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۲	۰
	مواد نیروزا	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۷	۰
	بهداشت و تغذیه ورزشی	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۱	۰
سلامت روانی	شناخت خود و عزت‌نفس	۰	۰	۸	۵	۲	۸	۲۳	۰
	احساسات و عواطف	۰	۵	۱۱	۹۲	۱	۶۲	۱۷۱	۰
	تصمیم‌گیری	۵	۰	۳	۳	۱	۱۴	۲۶	۰
	برقراری ارتباط	۷	۵	۳۶	۲۷	۳	۱۵۲	۲۳۰	۰
	تفکر نقاد	۸	۸	۶	۴	۰	۸۳	۱۰۹	۰
پیشگیری از رفتارهای پرخطر	روابط همسالان	۶	۱۲	۲۷	۹	۳	۲۹	۸۶	۰
	عادات ناسالم	۰	۱	۱	۴	۰	۰	۶	۰
	اعتیاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	مواد مخدر و انواع آن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها	اثرات سیگار در بدن	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	خشونت	۰	۰	۱	۴	۰	۱	۶	۰
	ایدز	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
معلولیت	سلامت و بیماری	۰	۱	۰	۵	۰	۵	۱۱	۰
	مراقبت از بیمار	۰	۱	۱	۰	۲	۴	۸	۰
بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه	آشنایی با بیماری‌ها	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	اهمیت معلولیت	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱	۰
	پیشگیری و کمک به افراد معلول	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰
بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه	انواع معلولیت	۰	۰	۱	۱	۲	۱	۵	۰
	فعالیت مدرسه و محله	۱۵۴	۱	۰	۲۱	۲	۳۰	۲۰۸	۰
	عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی	۰	۱	۰	۲	۲	۰	۵	۰
	سلامت فردی	۴	۲	۱	۸	۲	۱۱	۲۸	۰
جمع کل	سلامت تغذیه‌ای	۱	۴	۰	۰	۱	۱	۷	۰
	جمع کل	۱۰۵۳	۱۵۲	۱۵۱	۳۷۷	۸۱	۶۰۱	۲۴۱۵	۲۴۱۵

جدول ۲. داده‌های بهنجار شده و مقدار عدم اطمینان (Ej) و ضریب اهمیت (Wj) مفروضه‌های سلامت در کتب پایه سوم ابتدایی

مقدار عدم اطمینان (Ej) و ضریب اهمیت (Wj)		کتاب						مؤلفه‌ها	
ضریب اهمیت	مقدار عدم اطمینان	هدیه	مطالعات	فارسی	قرآن	علوم	ریاضی	خرده شاخص	شاخص
۰/۰۱۶	۰/۳۷۶	۰	۰/۴۰۰	۰	۰	۰/۶۰۰	۰	سیستم‌های بدن	سلامت جسم
۰/۰۲۹	۰/۶۸۸	۰	۰/۲۳۵	۰	۰/۰۵۹	۰/۴۱۲	۰/۲۹۴	چرخه حیات	
۰/۰۳۰	۰/۷۰۶	۰/۴۱۷	۰	۰/۲۵۰	۰/۰۸۳	۰/۲۵۰	۰	مراقبت از اندام	
۰/۰۱۳	۰/۳۰۴	۰	۰/۰۲۷	۰	۰	۰/۱۵۱	۰/۸۲۲	آشنایی با مواد غذایی	سلامت تغذیه
۰/۰۱۵	۰/۳۶۴	۰/۰۱۰	۰/۰۲۰	۰/۰۱۰	۰/۰۷۰	۰/۰۵۰	۰/۸۴۰	نیازهای تغذیه‌ای	
۰/۰۲۳	۰/۵۳۹	۰	۰/۴۴۴	۰/۱۱۱	۰	۰/۴۴۴	۰	پوشش گیاهی	
۰/۰۲۲	۰/۵۱۱	۰/۵۴۵	۰/۰۹۱	۰	۰	۰/۳۶۴	۰	پوشش جانوری	
۰/۰۲۸	۰/۶۶۷	۰	۰/۰۷۱	۰/۲۱۴	۰	۰/۲۱۴	۰/۵۰۰	انرژی	
۰/۰۳۳	۰/۷۸۰	۰/۴۳۶	۰/۰۰۷	۰/۲۳۵	۰/۰۶۰	۰/۰۶۰	۰/۲۰۱	پایش رشد	
۰/۰۳۰	۰/۷۰۵	۰/۱۸۲	۰/۰۱۱	۰/۵۶۸	۰/۰۳۴	۰/۱۱۴	۰/۰۹۱	الگوی تغذیه‌ای	
۰/۰۱۳	۰/۳۱۶	۰	۰/۰۸۳	۰	۰	۰/۸۳۳	۰/۰۸۳	بهداشت مواد غذایی	سلامت محیط
۰/۰۱۸	۰/۴۲۸	۰/۱۳۳	۰	۰/۷۶۷	۰/۰۳۳	۰/۰۶۷	۰	بهداشت آب	
۰/۰۲۷	۰/۶۳۹	۰/۴۵۵	۰/۰۴۵	۰/۴۰۹	۰/۰۴۵	۰/۰۴۵	۰	بهداشت هوا	
۰/۰۰۹	۰/۲۱۰	۰/۸۷۵	۰	۰	۰	۰	۰/۱۲۵	بهداشت خاک	سلامت محیط‌زیست
۰/۰۰۴	۰/۱۰۳	۰	۰/۰۴۵	۰/۹۵۵	۰	۰	۰	آلودگی صوتی	
۰/۰۱۸	۰/۴۳۵	۰/۱۳۸	۰/۱۳۸	۰/۷۲۴	۰	۰	۰	زیاله و دفع آن	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مبارزه با بندپایان و جوندگان	
۰/۰۱۵	۰/۳۵۵	۰	۰/۶۶۷	۰	۰	۰/۳۳۳	۰	فاضلاب و دفع بهداشتی	سلامت خانواده
۰/۰۱۶	۰/۳۸۴	۰/۲۲۲	۰/۰۱۲	۰/۰۱۸	۰	۰	۰/۷۲۸	جمعیت	
۰/۰۱۵	۰/۳۵۵	۰	۰	۰/۶۶۷	۰/۳۳۳	۰	۰	سلامت نوجوان	
۰/۰۲۷	۰/۶۲۹	۰/۶۱۹	۰/۰۹۵	۰	۰/۰۴۸	۰/۱۹۰	۰/۰۴۸	مراقبت از کودکان	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	مراقبت‌های دوران بارداری	حوادث ایمنی
۰/۰۳۲	۰/۷۵۲	۰/۱۳۰	۰/۰۵۰	۰	۰/۲۳۰	۰/۱۱۰	۰/۴۸۰	مراقبت روابط خانوادگی	
۰/۰۱۵	۰/۳۵۵	۰	۰/۶۶۷	۰	۰	۰/۳۳۳	۰	پیشگیری از حوادث در منزل	
۰/۰۱۳	۰/۳۱۴	۰	۰/۲۵۰	۰	۰	۰/۷۵۰	۰	پیشگیری از حوادث در مدرسه	
۰/۰۳۰	۰/۷۱۵	۰/۰۴۲	۰/۲۹۲	۰/۴۵۸	۰/۱۶۷	۰/۰۴۲	۰	پیشگیری از حوادث در جامعه	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار
۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	مقابله با بلایای طبیعی	
۰/۰۲۵	۰/۵۸۹	۰	۰/۴۰۰	۰	۰	۰/۲۰۰	۰/۴۰۰	کمک‌های اولیه و بهداشت محیط کار	
۰/۰۳۵	۰/۸۱۵	۰/۴۱۲	۰/۲۳۵	۰/۱۱۸	۰/۱۱۸	۰/۱۱۸	۰	اهمیت تحرک بدنی و تناسب‌اندام	تحرک بدنی
۰/۰۲۲	۰/۵۱۱	۰	۰/۰۹۱	۰	۰	۰/۳۶۴	۰/۵۴۵	انواع ورزش ایمنی و قوانین آن	
۰/۰۲۶	۰/۶۰۴	۰	۰/۲۵۰	۰/۳۷۵	۰	۰/۳۷۵	۰	اهمیت بازی و انواع آن	
۰/۰۰۳	۰/۰۶۷	۰/۰۱۶	۰	۰	۰	۰/۰۰۶	۰/۹۷۸	مهارت‌های حرکتی	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	حرکات اصلاحی	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	مواد نیروزا	
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	بهداشت و تغذیه ورزشی	
۰/۰۳۰	۰/۷۱۴	۰/۳۴۸	۰/۰۸۷	۰/۲۱۷	۰/۳۴۸	۰	۰	شناخت خود و عزت‌نفس	سلامت روانی
۰/۰۲۴	۰/۵۶۴	۰/۳۶۳	۰/۰۰۶	۰/۵۳۸	۰/۰۶۴	۰/۰۲۹	۰	احساسات و عواطف	
۰/۰۳۰	۰/۷۱۱	۰/۵۳۸	۰/۰۳۸	۰/۱۱۵	۰/۱۱۵	۰	۰/۱۹۲	تصمیم‌گیری	
۰/۰۲۵	۰/۰۵۹۲	۰/۶۶۱	۰/۰۱۳	۰/۱۱۷	۰/۱۵۷	۰/۰۲۲	۰/۰۳۰	برقراری ارتباط	
۰/۰۲۱	۰/۴۸۷	۰/۷۶۱	۰	۰/۰۳۷	۰/۰۵۵	۰/۰۷۳	۰/۰۷۳	تفکر نقاد	
۰/۰۳۷	۰/۸۶۲	۰/۳۳۷	۰/۰۳۵	۰/۱۰۵	۰/۳۱۴	۰/۱۴۰	۰/۰۷۰	روابط همسالان	
و ضریب اهمیت (Ej) مقدار عدم اطمینان (Wj)		کتاب						مؤلفه‌ها	
ضریب اهمیت	مقدار عدم اطمینان	هدیه	مطالعات	فارسی	قرآن	علوم	ریاضی	خرده شاخص	شاخص

۰/۰۲۱	۰/۴۸۴	.	.	۰/۶۶۷	۰/۱۶۷	۰/۱۶۷	.	عادات ناسالم	
.	اعتیاد	
.	مواد مخدر و انواع آن	پیشگیری از رفتارهای پرخطر
.	اثرات سیگار در بدن	
۰/۰۲۱	۰/۴۸۴	۰/۱۶۷	.	۰/۶۶۷	۰/۱۶۷	.	.	خشونت	
.	ایدز	
۰/۰۲۲	۰/۵۲۲	۰/۴۵۵	.	۰/۴۵۵	.	۰/۰۹۱	.	سلامت و بیماری	کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها
۰/۰۲۹	۰/۶۷۷	۰/۵۰۰	۰/۲۵۰	.	۰/۱۲۵	۰/۱۲۵	.	مراقبت از بیمار	
.	آشنایی با بیماری‌ها	
.	.	.	۱	اهمیت معلولیت	معلولیت
.	.	۱	پیشگیری و کمک به افراد معلول	
۰/۰۳۲	۰/۷۴۴	۰/۲۰۰	۰/۴۰۰	۰/۲۰۰	۰/۲۰۰	.	.	انواع معلولیت	
۰/۰۱۹	۰/۴۴۹	۰/۱۴۴	۰/۰۱۰	۰/۱۰۱	.	۰/۰۰۵	۰/۷۴۰	فعالیت مدرسه و محله	بهداشت عمومی و بهداشت مدرسه
۰/۰۲۵	۰/۵۸۹	.	۰/۴۰۰	۰/۴۰۰	.	۰/۲۰۰	.	عوامل اجتماعی و بهداشت عمومی	
۰/۰۳۵	۰/۸۳۷	۰/۳۹۳	۰/۰۷۱	۰/۲۸۶	۰/۰۳۶	۰/۰۷۱	۰/۱۴۳	سلامت فردی	
۰/۰۲۷	۰/۶۴۴	۰/۱۴۳	۰/۱۴۳	.	.	۰/۵۷۱	۰/۱۴۳	سلامت تغذیه‌ای	

جدول (۲) نشان می‌دهد که بیشترین ضریب اهمیت در بین مؤلفه‌های سلامت در کتب پایه سوم ابتدایی مربوط به مؤلفه‌های سلامت تغذیه مجموعاً (۰/۰۳۳ + ۰/۰۳۰ + ۰/۰۱۳) و کمترین ضریب (۰/۰۲۸ + ۰/۰۲۲ + ۰/۰۲۳ + ۰/۰۱۵ + ۰/۰۱۳) با مقدار (۰/۱۷) و سلامت روانی مجموعاً (۰/۰۲۷ + ۰/۰۲۱ + ۰/۰۲۵ + ۰/۰۳۰ + ۰/۰۲۴ + ۰/۰۳۰) با مقدار (۰/۱۶) و کمترین ضریب اهمیت به معلولیت‌ها با مقدار (۰/۰۳۲) می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل محتوای کتب درسی در راستای رفتارهای ارتقاء دهنده سلامت در بین دانش آموزان از موضوعات اساسی نظام‌های آموزشی هر کشوری است و شناسایی عوامل مرتبط با رفتارهای مرتبط با سلامت در بین دانش آموزان دوره ابتدایی از مهم‌ترین اولویت‌های پژوهشی به شمار می‌رود. در این پژوهش نقش آموزش بهداشت در کتاب‌های پایه سوم ابتدایی به‌عنوان یکی از تعیین عوامل تعیین‌کننده رفتارهای ارتقاء دهنده سلامت بررسی و عوامل مرتبط مدنظر گرفته شد. با توجه به تحلیل محتوای متون از مجموع بررسی کل کتب دوره سوم ابتدایی، (۲۴۱۵) فراوانی که در ۱۲ مؤلفه اصلی و ۵۷ مؤلفه فرعی می‌باشد. یافته‌های حاصل از فراوانی مؤلفه‌ها نشان داده است که در مؤلفه‌های نظام سلامت به ترتیب که از بررسی کل ۶ کتاب پایه سوم ابتدایی مؤلفه‌ی مربوط به سلامت روانی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و کمترین مقدار مربوط به معلولیت است. با توجه به نتایج تحلیل متون کتب دوره سوم ابتدایی می‌توان چنین نتیجه گرفت که به بعضی از مؤلفه‌های آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در محتوای برخی از کتاب‌ها کمتر پرداخته شده است. درحالی‌که با توجه به اسناد (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درسی ملی، قانون برنامه توسعه ۳، ۴، ۵ قانون اساسی، دستورالعمل‌ها در حوزه سلامت، طرح تحول نظام سلامت) که صراحتاً موضوع بهداشت و سلامت، ضرورت و اهمیت آن و راه‌های مراقبت آن به‌عنوان یکی از ابعاد مهم و زیربنایی توسعه در ابعاد مختلف، بیان گردیده است. انتظار می‌رفت که حداقل به مؤلفه‌های بهداشت در حوزه نظام سلامت در دوره ابتدایی به دلیل تأثیرگذار بودن مراحل آموزشی در دوره بزرگسالی بیشتر توجه شود و دانش آموزان هر چه بیشتر در محتوای کتاب‌های درسی با مؤلفه‌های آموزش بهداشت ارتقای سلامت آشنا شوند.

بر همین اساس پژوهش‌های انجام شده در این خصوص هریک از جنبه‌های خاص به بررسی موضوع آموزش و پرورش و سلامت پرداخته‌اند و به‌نوعی بر لزوم وجود آموزش‌هایی در خصوص آموزش سلامت تأکید نموده‌اند. برخی نیز به بررسی مؤلفه‌های مختلف سلامت در محتوای آموزشی پرداخته‌اند. مدارس زیادی آموزش سلامت و بهداشت را به‌عنوان واحد درسی ارائه داده‌اند (۳۵). همچنین ایزدی و همکاران کتاب‌های دوره ابتدایی را بر اساس مؤلفه‌های آموزش سلامت مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که از میان مؤلفه‌های انتخاب شده به مؤلفه ورزش و تحرک بدنی بیش از سایر مؤلفه‌ها پرداخته شده است و به مؤلفه‌ها و شاخص‌های آموزش بهداشت در کتاب‌های دوره ابتدایی به‌طور متوازن پرداخته نشده است (۳۶) صالحی و همکاران نیز کتاب‌های دوره ابتدایی را بر اساس مؤلفه‌های آموزش جهانی مورد تحلیل قرار داده و به این نتیجه رسیدند که به هر کدام از مؤلفه‌ها به یک اندازه پرداخته نشده است (۳۷).

بر این اساس چون همه افراد جامعه چندین سال از حساس‌ترین مراحل رشد خود را به‌منظور تعلیم و تربیت سپری می‌کنند، پس باید برای برخورداری از کیفیت آموزشی مطلوب در زمینه رفتار آموزش مؤلفه‌های سلامت، مطالب و شیوه‌های آموزشی را در کتاب‌های درسی دوران ابتدایی متحول کنیم تا بتوانیم از توانایی‌های ذهنی و عملی تعلیم‌دهندگان و فراگیران بهره‌مند شویم. برای تحقق چنین هدفی باید یک برنامه جامع تربیت مؤلفه‌های بهداشتی پایه‌گذاری شود تا دانش جدید، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نظریات در مسیر کیفیت برتر و برای زندگی نسل‌های آینده توسعه یابد و با آموزش و پرورش دانش آموزان در قالب کتاب‌های درسی بتوانیم میزان آگاهی، حساسیت و احساس مسئولیت آن‌ها را، نسبت به بیماری‌ها و آسیب‌های روانی، جسمی، زیستی، اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر ارتقای

سوم ابتدایی که این امر خود امکان تعمیم به کتابهای درسی در دیگر دوره های تحصیلی را نمی دهد با محدودیت مواجه بود .
برای مطالعات آینده پیشنهاد می شود نتایج پژوهش حاضر و نیز سایر پژوهش های مرتبط نشان می دهد که به طور کلی به مؤلفه های سلامت در کتاب های درسی بسیار اندک پرداخته شده است، لذا توصیه می شود در طراحی و تدوین کتاب های درسی با بهره گیری از نظرات متخصصان و برنامه ریزان نظام سلامت، به این مهم توجه شود. به محققانی که علاقه مند به پژوهش در حوزه آموزش سلامت توصیه می شود به امکان سنجی و نیازسنجی در خصوص آموزش پیشگیری از رفتارهای و نیز آموزش های معلولیت مرتبط با آشنایی با بیماری ها، اهمیت معلولیت، پیشگیری و کمک به افراد معلول، انواع معلولیت پردازند.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از عنوان طرح "طراحی و اعتبار سنجی الگوی برنامه درسی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت در دوره دبستان بر اساس مفروضه های نظام سلامت " و با شناسه اخلاق IR.TABRIZU.REC.1398.031 هست. نویسندگان بر خود لازم می دانند از تمامی اساتید دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی و آموزش بهداشت دانشگاه های تهران، تبریز و محقق اردبیل تقدیر و تشکر به عمل آورند.

سلامت، افزایش دهیم تا دانش آموزان بتوانند ضمن کسب قدرت تشخیص و توصیف مسائل بهداشتی، از مهارت لازم برای حل آسیب های موجود در بهداشت و سلامت بهره مند شده و ضمن ابداع روش های جدید، نسبت به ارتقای سلامت در مدارس و جامعه احساس مسئولیت داشته باشند (۳۸).

همچنین ویسی و همکاران (۱۳۹۳)، عبداللهی و صادقی (۱۳۹۳)، شبیری و همکاران (۱۳۸۹)، حاج حسینی و همکاران (۱۳۹۱)، Christenson (۲۰۱۱) در پژوهشی به این نتیجه رسیده اند که چون همه افراد جامعه چندین سال از حساس ترین مراحل رشد خود را به منظور تعلیم و تربیت سپری می کنند، پس باید برای برخورداری از کیفیت آموزشی مطلوب در زمینه ی رفتار آموزش مؤلفه های بهداشت در مدارس جهت ارتقای سلامت، مطالب و شیوه های آموزشی را متحول کنیم تا بتوانیم توانایی های ذهنی و عملی تعلیم دهندگان و فراگیران بهره مند شویم (۳۹). به طوری که ایجاد و تقویت این احساس در زمان کودکی، مهمترین عامل هدایت رفتار اجتماعی و محیطی دوره نوجوانی و بزرگسالی است (۱۱) و از آنجایی که آموزش و پرورش هر کشور مهم ترین منبع اثرگذار است پس در این سنین کتابهای درسی بیشترین تاثیر را در فراگیری و ایجاد رفتار محیطی در کودکان خواهند داشت زیرا کودک از طریق معیارهای ذهنی، آموزش رسمی و محتوای کتب درسی به صورت منظم نسبت به محیط اجتماعی، محیط زیست و آسیب های بهداشتی و سلامت آگاهی و شناخت پیدا کرده و با آن ارتباط برقرار می کند (۴۰).

در این پژوهش به دلیل گسترده بودن موضوع پژوهش، محقق در بررسی مؤلفه ها با وجود تعدادی اختلاف نظر در تقسیم بندی یافته ها در میان مؤلفه ها به علت وجود برداشت های مختلف از پیامها و بررسی کتابهای درسی تنها مربوط به دوره

Curriculum evaluation of health education and promotion in elementary third grade textbooks based on health system development components

M. Azimi (PhD) *1

1. Department of Elementary Education, Farhangian University, I.R. Iran

Caspian Journal of Health and Aging; 4(2); 2019-2020; PP: 45-55

Received: Feb 24th 2020, Revised: Mar 10th 2020, Accepted: Mar 17th 2020.

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVE: The selection of healthy behaviors in elementary school is very important; therefore, the aim of this study was to evaluate the curriculum of health education and promotion in elementary third grade textbooks based on health system development components.

METHODS: This descriptive study was performed via content analysis using Shannon Entropy Technique. The content was evaluated in terms of responsive design (elementary third grade textbooks), 12 main components and 58 sub-components of health education and promotion.

FINDINGS: The results of Shannon Entropy content analysis showed that by evaluating all 6 books of the elementary third grade, the mental health component with 645 cases had the highest frequency, and the least frequency was related to disability with 7 cases. Of the 2415 frequencies of health components in the third grade schoolchildren, 39,456, 60, 54, 295,41, 539, 645, 12, 19, 7 and 248 cases were related to physical health, nutritional health, circumambient health, environmental health, family health, safety incidents, physical activity, mental health, prevention of high-risk behaviors, disease control and prevention, disabilities as well as public and school health, respectively.

CONCLUSION: The findings indicated that among health components in elementary third grade textbooks, the nutritional and mental health components had the highest coefficient of importance and disability component had the lowest coefficient of importance. Therefore, teaching health components in schools can be done by managing, planning, educating and paying attention to the type of nutrition and health behaviors of students. Moreover, not paying attention to it will harm not only the students but also the society.

KEY WORDS: *Health education, Health promotion, evaluation, Health system development, Elementary third grade.*

Please cite this article as follows:

Mohamad Azimi. Curriculum evaluation of health education and promotion in elementary third grade textbooks based on health system development components. *CJHAA*.2019&2020; 4(2):45 -55.

*Corresponding author: M. Azimi (PhD)

Address: Tarbiat-e-Moallem St, Farhangian University, Ardabil, I.R. Iran

Tel: +98 -9145960265

E-mail: Mohamadazimi19861986@gmail.com

References

1. Farnoudi M, Poureslami H, Shamsadin H, Salari Z, Ziaadini H, Kamyabi B, et al. Content Analysis of Iran Primary School Books in 2014-2015 in Relation to Oral Health Topics. *Health Develop J.* 2017;6(2):154-60. [In Persian]
2. Kazemian R, Ghasemi H, Movahhed T, Kazemian A. Health education in primary school textbooks in Iran in school year 2010-2011. *J Dent.* 2014;11(5):536-44. [In Persian]
3. Nyandindi U, Milen A, Palokas T, Robinson V. Impact of oral health education on primary school children before and after teachers' training in Tanzania. *Health Promot Int.* 2015;11(3):193-201.
4. Kirkwood TS. Our global age requires global education: clarifying definitional ambiguities. *The Social Studies.* 2001; 92(1):10-5.
5. Yousefi M R, Taziki M H. The Approach of Full-time Faculty Members in Clinical Practice: A Qualitative Study. *Educ Strategy Med Sci.* 2018;11(2):115-22. [In Persian]
6. Bahadori M, Ravangard R, Alimohammadzadeh K, Hosseini SM. Plan and road map for health reform in Iran. *BMJ.* 2015;351:h4407.
7. Rafeifar S, Ahmadzadehasl M, Sharifi M. Comprehensive system of health education to patients. 1st ed. Tehran: Pazhouheshgaran-e-Bedoun-e-Marz; 2005. [In Persian]
8. Ickovics JR, Carroll-Scott A, Peters SM, Schwartz M, Gilstad-Hayden K, McCaslin C. Health and Academic Achievement: Cumulative Effects of Health Assets on Standardized Test Scores Among Urban Youth in the United States. *J School Health.* 2014;84(1):40-8.
9. Langford R, Bonell CP, Jones HE, Pouliou T, Murphy SM, Waters E, et al. The WHO Health Promoting School framework for improving the health and well-being of students and their academic achievement. *Cochrane Database Syst Rev.* 2014;16(4):CD008958.
10. Taslimi M, Farasatkah M, Hassanmoradi N. Role of health-oriented programs in improving the school's organizational culture. *Iran J Health Educ Health Promot.* 2020;8(1):45-6. [In Persian]
11. Franks AL, Kelder SH, Dino GA, Horn KA, Gortmaker SL, Wiecha JL, et al. School-based programs: lessons learned from CATCH, Planet Health, and Not-On-Tobacco. *Prev Chronic Dis.* 2007;4(2)A33.
12. Azimi M. The Experience of Education and Training and Health Education Specialists With Available Obstacles on Aspects of Planning Health Education and Health Promotion in Schools With Emphasis on Problem Solving Solutions. *Educ Strategy Med Sci.* 2017;10(4):245-54. [In Persian]
13. Rahimi B, Tavassoli E. Measuring Health Literacy of Elementary School Teachers in Shahrekord. *Journal of Health Literacy.* 2019;4(1):25-32. [In Persian]
14. Ottawa Charter for Health Promotion. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 1986. Available at: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en>.
15. What is a health promoting school? ; World Health Organization: [2014/11/14]; Available from: http://www.who.int/school_youth_health/gshi/hps/en/
16. Louk WH Peters, Geert TM ten Dam, Paul L Kocken, Goof J Buijs, Elise Dusseldorp, Theo G WM Paulussen. Effects of transfer-oriented curriculum on multiple behaviors in the Netherlands. *Health Promot Int.* 2015;30(2): 291–309.
17. Khosravi A, Massoud Azad A, Ebrahimi Tavana M, Aslani H, Jamshid Beigi E, Darmian A, et al. Health Care Indicators in the Islamic Republic of Iran: Ministry of Health, Medical Education, Deputy of Health, Network Development and Health Promotion Center, Department of Information Technology and Management. 2010. [In Persian]
18. Roffe, Ian. Sustainability of curriculum development for enterprise education: Observations on cases from Wales. *ERIC.* 2010;52(2):140-64.

19. Hatami H, Razavi SM, Eftekhar AH, Majlesi F. Text book of public health. 3th ed. Tehran: Ministry of Health and Medical Education I. School of Health, Shahid Beheshti University of Medical Sciences; 1392. [In Persian]
20. Zazuoli M, Abdi M, Ghahramani E, Ghorbanian M. Investigation of environmental indexes of district 1 primary school in Sari, Iran. *ijhe*. 2009;2(3):204-13. [In Persian]
21. Kimber B, Sandell R, Bremberg S. Social and emotional training in Swedish schools for the promotion of mental health: an effectiveness study of 5 years of intervention. *Health Educ Res*. 2008;23(6):931-40.
22. Khalaj M, Mohammadzadei I. Health education effects on nutritional behavior modification in primary school students. *jkskums*. 2006;8(1):41-9. [In Persian]
23. Ghahremani L, Heydarnia A, Babaie G, Nazary M. Effects of puberty health education on health behavior of secondary school girl students in Chabahar city. *Iran South Med J*. 2008;11(1):61-8. [In Persian]
24. Ghaffari M, Sharifrad G, Malekmakan E, Hassanzadeh A. Effect of educational intervention on physical activity-related knowledge, attitude and behavior of among first-grade students of male high schools. *J Edu Health Promot*. 2013;2(4):22-9. [In Persian]
25. Kwan SY, Petersen PE, Pine CM, Boruta A. Health promoting schools: an opportunity for oral health promotion. *Bull World Health Organ*. 2005;83(6):77-85.
26. Human development report. The real wealth of nations: pathways of human development. New York: United Nations Development Programme. 2010.
27. Guilbert J. The world health report 2002-reducing risks, promoting healthy life. *Educator for health*. 2003;16(2):230.
28. Safari M, Pakpour haji agha A, Ghofrani pour F, Heydarnia A, Shojaei Zadeh D. Health education and health promotion. *Smat*; Tehran. 2013. [In Persian]
29. Buschner C. Teaching children movement concepts and skills: Becoming a master teacher. Champaign: Human Kinetics; 2013.
30. Abedini Baltork M, Asadnia M, Aghili R. The Status of Health Education in Iranian Elementary School Books. *Health Develop J*. 2012;1(4):245-0. [In Persian]
31. Shadzi Sh. Health is a choice, ways to achieve health age length and prevention from aging. 2nd ed. Isfahan: Jahad Daneshgahi Publication; 2007. [In Persian]
32. Sarmad Z, Bazargan A, Hejazi A. Research Methods in Behavioral Sciences. Tehran: Agah; 2018. [In Persian]
33. Eskandari H, Rafiipour Sh. Curriculum of the Health Education Community in Schools from Preschool to Preschool. Tehran: Department of Health Communication and Education, under the supervision of the Textbook Planning and Writing Office; 2005. [In Persian]
34. Ozan S, Karademir S, Gursel Y, Taskiran HC, Musal B. First graduates' perceptions on a problem-based and task-based learning curriculum. *Educ Health*. 2005;18(2):256-71.
35. Jamison J. Health education in schools: a survey of policy and implementation. *J Edu Health*. 1993;52(2): 59-62.
36. Piri M, Mohammadi Moulod S. A Review of the Health System Development Components in the Science Curriculum in Primary Schools: Shannon's Entropy Technique. *J health*. 2018;9(4):462-74. [In Persian]
37. Salehiomran E, Izadi S, Rezaee F. Content analyze of elementary textbooks based on the global education components. *J of Curriculum Studies*. 2009;4(13):141-17. [In Persian]
38. Ali Khan S. Research in School and Adolescent Health Programs. Tehran: Ministry of Health and Medical Education; 2016. [In Persian]
39. Nekoei-Moghadam M, Parva S, Smaili A, Baneshi M. Health Literacy and Utilization of health Services in Kerman urban Area 2011. *TB*. 2013;11(4):123-34. [In Persian]
40. Salehi Omran E, Aghamohammadi A. Study of knowledge, attitude and environmental skills of primary school teachers in Mazandaran province. *J Edu*. 2008; 24(3): 91-117. [In Persian]